

När telefonen kom till byn

Från kopparlina till mobil

1892–2021

av Sonja Palmberg

2022

Fast telefontät

Telefonen patenterades 1876 av Alexander Graham Bell och redan 1877 ägde det första telefonsamtal rum i Sverige. Tre år senare togs det första telefontätet i bruk. I början krävdes uppkoppling med namnanrop hos telefonist.

Telefonen förde med sig ett behov av nya ord. Hälsningsordet "Hallå" var inte nytt i svenskan, men passade väl in i telefonens förmåga att kontakta någon på avstånd. Det dröjde dock innan ordet "ringa" slog igenom, först sade man "telefonera". Den kvinnliga telefonisten, som kopplade samtalen, blev ett begrepp som användes i böcker och teckningar.

Telefon fanns tidigt i bygden. Så tidigt som 1892 hade Emil Magnusson i Hällingsfall telefon. Linjen gick över Nora, där man också hade telefon, och vidare till Hannäs. I Hannäs var växeln inrymd i Kommunhuset (senare församlingshem, sockenhus och nu privatbostad). Föreståndare för växeln var barnmorskan fru Ståhl. När hon var ute på förrättning fick hennes man, som var skräddare, sköta växeln.

Till Hägerstad slott monterades de första telefonstolparna i januari 1901. Då bodde Lina Bäck, änka efter protokollssekreterare Christoffer Bäck, i slottet.

Enligt Inkvarteringslistan 1916 fanns åtta telefonabonnenter i Hannäs:

- Johan Viktor Karlsson arrendator i Giltebo
- August Magnusson i Holmbo, nämndeman
- Hanna Blomqvist handelsidkarska i Friden
- Svante Alfred Petersson arrendator i Hägerstad Frälse (Nystad)
- Lärarinnehemmet Hägerstad slott
- Knut W. Collander arrendator (f.d. ägare) i Nora
- Anders August R. Trosell arrendator i Grävsätter
- Hjalmar Ståhlbom ägare och handlande i Lindhem

Enligt Rikstelefontkatalogen 1917 fanns telefon även 1916 hos

- Johan Karl Andersson arrendator i Hägerstad Skatte

och kanske hos fler som saknas i inkvarteringslistan.

I början gick det en separat ledning från växelstationen till varje enskild abonnent. HBF 1807.

På Åsen installerades telefon 1917. Jägmästaren skrev kronojägaren på Åsen:

Till kronojägaren Carl Frantzich.

Då för eventuellt byggande av telefonledning till Åsen tråd icke får uppläggas på redan befintliga stolpar, anmodas Ni att låta hugga och uppsätta nya stolpar för hela ledningen ända från Grefsäters gård. De stolpar, som man behöfer uppsätta på åkrarna vid Grefsäter, skola alltså placeras på af mig förut anvisade ställen.

Västervik den 8 juni 1917.

Gustaf Halldin

Vad var det för befintliga stolpar, och varför ombesörjde Domänverket uppsättning av telestolpar? Berodde det på att telefonföreningar hade bildades över hela landet som byggde egna telefontät. Telegrafverket gick in som aktör och började 1889 köpa upp och länka samman de lokala telefontäten till ett nät de kallade rikstelefon. Telegrafverket fick monopol i landet 1918.

Kronojägare Frantzich ville få en bordsapparat istället för väggapparat, för att kunna sitta vid skrivbordet och prata i telefonen. Det kostade fem kronor mer i abonnemangavgift per år. 1917 var taxan för årsabonnemang för Telegrafverkets modell av en väggapparat 10 kronor och av en bordsapparat 15 kronor.

Målen fick telefon några år senare. Åsen och Målen hade då samma nummer, men olika ringsignaler, så de visste vem som skulle svara.

Grävsätter - Utdrag ur arrendekontrakt för Joel Larsson från den 14 mars 1919 till den 14 mars 1920 för inägorna till Grefsäters gård:

Arrendatorn äger mot stadgad afgifts erläggande använda befintlig rikstelefon. Kronan förbehålles rätt att i ena boningshuset vid hufvudgården bibehålla och använda nu befintlig apparat för telefon till Målen och Löpgöl.

Malin från Skogslund var på besök i Målen på 1930-talet.

Kronojägare Per Ingritz på Åsen såg att Malin var i Målen och ringde ner för att få tala med Malin. Då sa Malin:

– Nä, jag kan inte prata i en pratare, för jag har aldrig pratat i en pratare förut.

Karl-Gösta Jonsson i Gärdsnäs Jonstorp har antecknat i sin dagbok år 1934:

- i början av junibyggs telefonledning till Gärdsnäs av Hugo Svensson i Falerum för en kostnad av 210 kr utom stolpnedsättning.

Rumhult fick telefon och telefonväxel år 1936. Axel Nilsson var

växelföreståndare, men det var nog mest hustrun Ingeborg som fick springa och svara "Rumhult". Antalet abonnenter var från början endast fem, men utökades efter hand. I december 1956 togs den automatiska växeln under Kvarnvik i bruk.

Sjöberga i Kvarnvik hade telefon långt före Rumhult. Även Kvarnvik fick telefonväxel 1936 med 10 abonnenter. Växeln var först inrymd i Björkmon, men omkring 1940 flyttades den till Bergsjö.

I telefonkatalogen 1960 fanns fyra växelstationer i Hannäs socken:

- HANNÄS Föreståndare: Gunhild Lindgren
Öppen vardagar 7–21; sön- och helgdagar 8–10, 13–16, 18–20
- KVARNVIK Föreståndare: Asta Nygren
Öppen vardagar 7–21; sön- och helgdagar 8–21
- RUMHULT
Automatväxel under Kvarnvik

- RUMMATORP Föreståndare: Stina Andersson
Öppen vardagar 7–21; sön- och helgdagar 8–10, 13–16, 18–20

Telefonväxlarna var inrymda i anslutning till föreståndarnas bostäder. Föreståndarna hade jour under tiderna utanför öppettiderna. 1960 fick man betala 1 krona extra om man ringde under jourtid.

Telefonväxlarna i Hannäs och Rummatorp automatiserades 1964. Efter 22 år som telefonist och växelföreståndare i Hannäs, kunde fru Gunhild Lindgren på tisdagsförmiddagen den 27 oktober i ostörd ro ägna sig åt att studera när expertisen monterade ner televäxeln. Fröken Siv Svahn hade varit Gunhilds medhjälpare i växeln de senaste tre åren. Arbetet hade varit trevligt och samarbetet med abonnenterna gott. Båda damerna hade sört för framtiden. Gunhilds man Gunnar arbetade i Oxelösund och veckopendlade dit. Nu kunde de flytta och bosätta sig där. Siv skulle gifta sig och bli fru Blom.

I närbelägna växeln i Rummatorp arbetade fru Stina Andersson. Alla tre var inbjudna till avskedskafe i Falerum på tisdagsmorgonen.

- Nu har vi pratat färdigt i den, sa Gunhild, och räckte mikrofonen till Siv.

TELENYTT

Telefonstationerna i

Falerum, Hannäs o. Rummatorp

automatiseras tisdagen den 27 oktober och anslutes, jämte Broddebo, Kolsebro, Kvarnvik, Rumhult och Stora Ved, till det automatiserade Åtvidabergsområdet,

riktnummer 0120

Använd därefter vid telefonering de i rikstelefonkatalogen angivna 5-siffriga telefonnumren.
Televerkets station i Valdemarsvik hålles i fortsättningen öppen för telefonering från talhytt och inlämning av telegram

Vardagar	8.30-21.00
sön- och helgdagar	9.00-15.00

TELEKOMMISSARIEN

I och med automatiseringen fick apparaterna ersattes av telefoner med nummerskiva eller fingerskiva, eller vardagligt petmoj. Fingerskivan var en amerikansk uppfinning från 1896. Nummerskiva var vanligt fram till ungefär 1990, då de alltmer började ersättas av knapptelefoner, vilka blivit allt vanligare sedan 1970-talet.

Nästa förändring var datorstyrda elektroniska växlar. AXE-växeln blev kring 1980 standard i det svenska telefonnätet. Det innebar att de analoga telefonerna fick bytas till digitala. En analog telefon omvandlar ljudet till en elektronisk puls som är analog med ljudet. Signalen överförs via koppartrådar i form av vågor. En digital telefon omvandlar å andra sidan först till en binär kod. Datan överförs sedan och omstruktureras till ljud i den andra änden.

Mobilnät

Sedan 2016 utvecklades bredband och fast hemtelefoni via telejacket, även kallat ADSL eller kopparnät, löpande för att övergå till fiber och mobilt bredband. Telia räknar med att det fasta telenätet är helt avvecklat i slutet av 2026.

I Holmbo, Kvarnvik och Rumma stängdes kopparnätet 2018 och ersattes med mobil teknik. Kvarvarande kopparlinor fick avbrott flera gånger per år bl.a. pga. nedfallande träd. Under 2020 ansåg Telia att kopparlinorna inte längre var värda att laga, de skulle ändå tas ner senare. Abonenterna ersattes efterhand med mobila routrar.

Våren 2021 stängdes det som fanns kvar av kopparnät i Hannäs socken. Stolpar och kablar monterades ner till Hägerstad och Solvestad.

Telefonledningarna efter vägarna är en syn som upphör.

Telefonstolpar och kablar i Holmbo, Kvarnvik och Rumma monterades ned 2018.